

บทที่ 3

ประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการ แผนพัฒนาและกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเขตบางกอกน้อย

เพื่อให้ทราบและเข้าใจถึงปัจจัยการดำรงอยู่ของชุมชนดั้งเดิมในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำเป็นต้องศึกษาประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการด้านต่าง ๆ แผนพัฒนาและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเขตบางกอกน้อย รวมทั้งเลือกชุมชนดั้งเดิมเพื่อมาเป็นกรณีศึกษา 3 ชุมชน โดยมีรายละเอียดการวิจัย ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของกรุงเทพมหานคร และเขตบางกอกน้อย

กรุงเทพมหานครในปัจจุบันนี้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 50 เขต บางกอกน้อยเป็นเขตหนึ่งในนั้น เดิมกรุงเทพฯถูกสถาปนาเป็นเมืองหลวงและได้รับการสมโภชเมืองเมื่อปี พ.ศ.2328 โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อันสืบเนื่องมาจากกรุงธนบุรีซึ่งตั้งอยู่บริเวณที่เรียกมาแต่เดิมว่า บางกอก

บางกอกเป็นถิ่นฐานที่มีชุมชนมาแต่ดั้งเดิมตั้งแต่สมัยอยุธยา ซึ่งใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นเส้นทางหลักโดยเฉพาะแม่น้ำเจ้าพระยา ในการติดต่อสื่อสาร ค้าขาย ทั้งภายใน-ภายนอกประเทศ ดังนั้นการเดินทางเรือจากปากแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อจะเข้าไปยังพระนครศรีอยุธยาจึงต้องผ่านชุมชนที่เป็นบ้านเมืองขึ้นไปเป็นระยะ ๆ เมื่อเดินทางเข้าปากแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นมาจะถึงชุมชนย่านบางกอก ซึ่งเป็นตำบลหนึ่งที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใกล้อ่าวไทย เป็นบริเวณที่ลำแม่น้ำเจ้าพระยาไหลคดเป็นรูปโค้งเกือกม้า ทำให้ไม่สะดวกต่อการเดินทางต่อไปยังจุดหมายถัดไป ดังนั้นบางกอกจึงเป็นแหล่งพักสินค้าได้ดีที่สุด และชุมชนก็ยิ่งขยายใหญ่(สำนักงานเขตบางกอกน้อย, 2546) ดังนั้นบางกอกจึงเป็นเมืองท่าหน้าด่านมาตลอดสมัยอยุธยา(สุจิตต์, 2545: 25) ย่านบางกอกจึงยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น ทำให้ชุมชนย่านบางกอกมีความเจริญและพัฒนาขึ้นเป็นศูนย์กลางของประเทศในสมัยนั้น จากลักษณะคดและโค้งของแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลบางกอกดังกล่าวทำให้เสียเวลาในการเดินทางมาก ดังนั้นสมเด็จพระไชยราชาธิราชได้โปรดให้ขุดคลองลัดตรงหน้าด่านักแพ(ท่าราชวรดิษฐ์ในปัจจุบัน) จนถึงปากแม่น้ำเก่าตรงหน้าวัดอรุณราชวรารามเมื่อ พ.ศ.2077-2080 ทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาเดิมเปลี่ยนทิศทางโดยแคบลงและคลองลัดที่ขุดใหม่

กลับกว้างขึ้นจนกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบันและแม่น้ำเจ้าพระยาเดิมกลายเป็นคลองบางกอกน้อย (สำนักงานเขตบางกอกน้อย, 2546)

พื้นที่สองฟากแม่น้ำกลายเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งสภาพดินและน้ำ ที่เกิดจากการที่น้ำพัดพาตะกอนจากที่ต่างๆทางเหนือมาทับถมทุกปีในฤดูน้ำหลาก โดยชุมชนดั้งเดิมเป็นชุมชนริมน้ำที่ทำสวนผลไม้มีชื่อเสียงในด้านผลผลิต มีลักษณะวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของความเป็นชุมชนริมน้ำแบบสังคมเกษตรกรรมเรื่อยมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

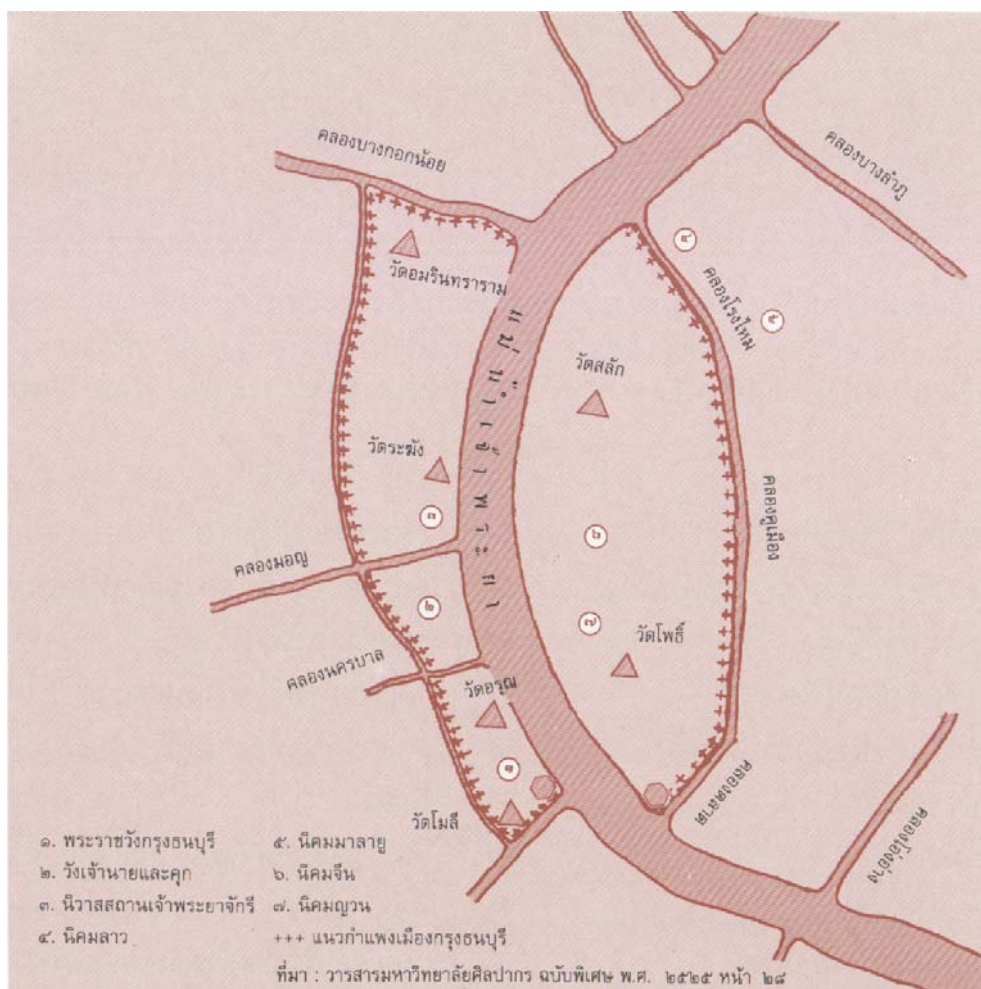
1. ในสมัยกรุงธนบุรี

เดิมชุมชนบางกอกมีลักษณะเป็นชุมชนชาวสวน ในสมัยอยุธยาชุมชนบางกอกเริ่มเปลี่ยนเป็นเมืองด่านสำคัญ มีอาคารที่ทำการของเจ้าเมืองบางกอก ดึกพักรับรองบุคคลสำคัญ โบสถ์ฝรั่งรวมทั้งป้อมปราการ(ป้อมบางกอก) ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา(ฝั่งกรุงธนบุรีเดิม) ลักษณะชุมชนเมืองจึงหนาแน่นอยู่ทางฝั่งตะวันตกโดยมีศูนย์กลางชุมชนเริ่มจากคลองบางกอกใหญ่(บางหลวง) ขึ้นไปถึงปากคลองบางกอกน้อยนับแต่มีการขุดคลองในสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช โดยสังเกตได้จากขนาด ปริมาณและความหนาแน่นของวัด และต่อมาเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงดำริมาตั้งเมืองหลวง ณ กรุงธนบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองบางกอกเดิม เพราะมีขนาดเมืองไม่ใหญ่นัก ทั้งเป็นเมืองด่านสำคัญใกล้ทะเล มีป้อมปราการเป็นชัยภูมิที่ดีสามารถรักษาเมืองได้ง่ายกว่ากรุงศรีอยุธยา(สุวรรณค์, 2545: 19-21) โดยบริเวณข้างวัดระฆังเดิมเป็นนิวาสสถานของพระยาจักรี (รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ในเวลาต่อมา)

ขอบเขตของกรุงธนบุรีครอบคลุมพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำ มีแม่น้ำเจ้าพระยาผ่ากลาง สมเด็จพระเจ้าตากสินโปรดให้ขุดคูและสร้างกำแพงเมือง โดยมีพื้นที่ในกำแพงเมืองฟากตะวันตกเริ่มตั้งแต่เขตกรุงธนบุรีเดิมริมคลองบางกอกใหญ่ไปจนถึงบริเวณหลังวัดอมรินทราราม ริมคลองบางกอกน้อย ส่วนฟากตะวันออกเริ่มตั้งแต่ศาลเทพารักษ์หัวโจด(เชิงสะพานพระปิ่นเกล้าฝั่งพระนคร) เลียบตามแนวคูเมืองเดิมหลังกระทรวงมหาดไทย ไปจรดแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปากคลองตลาดและกันพื้นที่ในกำแพงเมืองกรุงธนบุรีเดิมเป็นเขตพระราชวัง(สุคตารา, 2543: 31) ภายนอกถัดออกมาเป็นพื้นที่สวน ส่วนกรุงธนบุรีฝั่งตะวันออกบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา เดิมเป็นชุมชนชาวจีนที่มาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยอยุธยา ทั้งมีชุมชนชาวมอญอาศัยปะปนอยู่ด้วย และสมเด็จพระเจ้าตากสินโปรดให้ขุดที่ท้องนาออกคูเมืองทั้งสองฟากแม่น้ำ ที่เรียกว่า ทะเลตม ไว้สำหรับทำ

นาโถ้วพระนคร(สวรรค, 2545: 18, 21) ส่วนชุมชนชาวต่างชาติได้ตั้งถิ่นฐานลงไปทางท้ายน้ำตามความเชื่อของไทยแต่โบราณ เช่น ชุมชนชาวโปรตุเกสได้ตั้งถิ่นฐานจากพระราชวังที่วัดอรุณลงมาทางท้ายน้ำเกือบกิโลเมตร (นิจ และ นฤมล, 2545: 6-7)

จะเห็นได้ว่าพื้นที่ที่เป็นเขตบางกอกน้อยในปัจจุบันนี้ เป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานมานับนานตั้งแต่อดีตทั้งไม่ไกลจากศูนย์กลางความเจริญเดิม คือ เขตพระราชวัง คูภาพที่ 3.1

ภาพที่ 3.1 แผนที่แสดงกรุงเทพฯในสมัยกรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง
ที่มา: กรมศิลปากรร่วมกับมูลนิธิซิเมนต์ไทย(2539: 33)

2. ในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-3

จากที่กรุงธนบุรีเป็นเมืองเอกแต่มีแม่น้ำท่ากลางง่ายต่อการที่ข้าศึกยกมาประชิดเมืองพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 จึงดำริให้ย้ายเมืองหลวงมาตั้งยังฝั่งตะวันออก

ผังเมืองสมัยแรก ๆ ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ความสำคัญของเมืองอยู่ในกำแพงพระนคร ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์นี้(รัชกาลที่ 1-3) การค้ากับต่างประเทศมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 มีการขุดและปฏิสังขรณ์คลองซึ่งนับเป็นเส้นทางคมนาคมหลักมากมาย รวมทั้งกวาดต้อนผู้คนมาจากบ้านเล็กเมืองน้อยที่อยู่ใกล้เคียง เช่น พวกวาย เขมร ญวน เขกตานี จีน มอญ และลาว เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีชาวต่างชาติต่างภาษาเคลื่อนย้ายเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่เนืองๆ โดยมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเพราะเป็นพื้นที่นาเดิมที่มีผู้คนเบาบางกว่าฝั่งตะวันตกของแม่น้ำซึ่งเป็นพื้นที่เมืองกรุงธนบุรีและเป็นพื้นที่สวนเดิม ทำให้จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการก่อสร้างมากมายแสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของกรุงเทพฯ ดังจะเห็นจากการสร้างวัดวาอาราม เช่น วัดอรุณราชวรารามที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา, กลุ่มวัดในคลองด่าน อาทิเช่น วัดราชโอรส วัดหนัง วัดนางนอง และวัดอื่นๆ ที่เรียงรายตามสองฝั่งคลอง, วัดเฉลิมพระเกียรติที่เมืองนนทบุรี, วัดเทพธิดารามและวัดราชนัคดารามที่อยู่ในกำแพงเมือง เจริญภูเขาทองที่วัดสระเกศ ซึ่งสร้างเสร็จสมบูรณ์ในรัชกาลต่อมา (สุวรรณค์, 2545: 34-38) และในสมัยนี้ สังคมไทยเริ่มได้รับการศึกษาแบบใหม่ทั้งทางการแพทย์-สาธารณสุข การพิมพ์ จากการเผยแพร่ศาสนาคริสต์โดยมิชชันนารีชาวอเมริกัน (วิมล และคณะ, 2548: 31)

3. สมัยรัชกาลที่ 4-7 (ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475)

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงราชย์นั้นประเทศกำลังเผชิญกับปัญหาการค้าอาณานิคม พระองค์ทรงตระหนักถึงปัญหานี้จึงทรงเปิดรับวิทยาการและอารยธรรมตะวันตก นับเป็นก้าวแรกที่มีการเปิดประเทศในลักษณะสากลสู่อารยประเทศ โปรดให้ขุดคลองคูพระนครชั้นนอกขึ้นใหม่ คือ คลองผดุงกรุงเกษม และสร้างถนนเจริญกรุง บำรุงเมือง เพื่องนครขึ้น โดยชาวตะวันตกที่อาศัยในกรุงเทพฯ เรียกร้องให้สร้างเพื่อเล่นกีฬาขี่ม้า และนั่งรถม้าตากอากาศ ซึ่งเป็นรูปแบบถนนที่ไม่เคยมีมาก่อนเพราะถนนเดิมก่อนหน้านี้เป็นเพียงถนนสายเล็กสำหรับกระบวนแห่ต่างๆ เท่านั้น นอกจากนี้ยังโปรดให้ตัดถนนใหม่เพิ่มอีก 2 สาย คือ สายใน และสายนอกพระนคร นับเป็นการขยายขอบเขตเมืองให้กว้างขึ้น(มานพ, 2545ข: 9)

ของที่นิยมขายมีเครื่องสังฆภัณฑ์ ที่นอน ทุบเทียนแพฟุ่มดอกไม้ พวงอุบะ และหม้อดินเผาที่รับจากพวกมอญมาอีกต่อหนึ่ง(สุคารา, 2543: 47-48) รูปภาพ 3.5 และ 3.6

ภาพที่ 3.5 ตลาดน้ำบางกอกน้อย สมัยรัชกาลที่ 5

ที่มา: ศูนย์สรรพสินค้าริเวอร์ไซด์(2542)

เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ไทยได้เข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้รับชัยชนะ เป็นผลให้เศรษฐกิจสังคมดีขึ้น รัฐมีรายได้มากขึ้น มีการลงทุนจากต่างประเทศ ดังนั้นขอบเขตเมือง ระบบสาธารณูปโภคทั้งทางบกและทางน้ำ จึงขยายเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้ทันกับสภาพสังคมที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว ในรัชกาลนี้การคมนาคมทางบกเริ่มเป็นทางสายหลักแทนทางน้ำ อาคารบ้านเรือนก็เริ่มเปลี่ยนจากทางน้ำมาสู่ทางบกด้วย บ้านขนาดใหญ่เริ่มหมดไปกลายเป็นห้องแถวแทน เกิดชุมชนย่านต่างๆในเมืองมากมาย หลายชุมชน เริ่มมีการใช้พื้นที่โล่ง(Open Space)ของเมืองสำหรับประชาชนเป็นครั้งแรก เช่น วงเวียน 22 ,สวนลุมพินี ทั้งมีการสร้างเมืองจำลอง”ดุสิตธานี”ขึ้น เพื่อศึกษาระบบอบประชาธิปไตย และมีการสร้างพระนครแห่งใหม่ที่จังหวัดนครปฐม อันเป็นผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของกรุงเทพฯและระบอบการปกครองในรัชกาลต่อมา(สุวรรณค์, 2545: 39-49) โดยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 6 ศูนย์กลางเมืองยังคงเป็นวังหลวง ย่านการค้าได้ขยายออกจากย่านคนจีน คือเยาวราช เจริญกรุง(มานพ, 2545ข: 4)

ภาพที่ 3.6 สภาพคลองบางกอกน้อย สมัยรัชกาลที่ 6
ที่มา: วิจิต(2547)

4. สมัยรัชกาลที่ 7 (หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475)-รัชกาลปัจจุบัน

สมัยรัชกาลที่ 7-8 เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เริ่มเข้าสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารประเทศเกิดกระทรวง ทบวง กรมต่างๆมากมาย(มานพ, 2545ข: 10) ทั้งยังเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศไทย ใช้เส้นทางรถไฟสายใต้เป็นเส้นทางลำเลียงทหารและอาวุธยุทธภัณฑ์ ตลอดจนเสบียงอาหารจึงนับเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ แต่ต่อมาถูกทำลายตัดเส้นทางโดยการทิ้งระเบิดที่บริเวณบางซ้อณ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงใช้สถานีรถไฟธนบุรีหรือที่เรียกว่าสถานีรถไฟบางกอกน้อย เป็นเส้นทางลำเลียงแทนสถานีรถไฟบางซ้อและสถานีรถไฟกรุงเทพ (เทพชู, 2539: 95) จนกระทั่งต่อมาญี่ปุ่นแพ้สงคราม ส่วนประเทศไทยเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตรจึงชนะสงคราม แต่เนื่องจากหลังสงครามโลกครั้งนี้เศรษฐกิจทั่วโลกตกต่ำ ส่งผลต่อเศรษฐกิจไทยรัฐต้องลดงบประมาณรายจ่ายของประเทศลง เห็นได้จากลักษณะสถาปัตยกรรมเมืองที่เน้นการใช้งานและการประหยัด นอกจากนี้ระบบอุตสาหกรรมจากประเทศตะวันตกเริ่มแพร่ขยายเข้ามา สิ่งต่างๆเหล่านี้ส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพ การดำรงชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเริ่มมีการรื้อถอนกำแพงเมืองและป้อมต่างๆเพื่อขยายถนน ทำให้กำแพงเมืองและป้อมเหลือน้อยลง จึงเป็น

จุดเริ่มต้นของการให้ความสำคัญด้านการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาเมือง มีการเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยของอาคารจากที่อยู่อาศัย อาทิ วังไปเป็นที่ทำการของรัฐ ชุมชนพักอาศัยมีการขยายตัวออกจากบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ไปในย่านต่างๆเพิ่มมากขึ้น(สววรรค์, 2545: 50-54) ศูนย์กลางเมืองเริ่มขยายเป็นกระจุก ทบวงกรม ศูนย์นราชดำเนินนอก ย่านการค้าขยายจากบางลำภู เจริญกรุง พระราม 1 พระราม 4 (มานพ, 2545: 5)

สมัยรัชกาลที่ 9-ปัจจุบัน แบ่งการเปลี่ยนแปลงเป็น 3 ระยะ(มานพ, 2545: 10-12) ดังนี้

ระยะแรกเป็นการปรับตัวทางการเมือง ตั้งแต่ พ.ศ.2489-2500 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยกำลังทหาร ยุคนี้เน้นความสำคัญสินค้าด้านการเกษตรและการส่งออก เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านผังเมืองครั้งใหญ่จากการมีที่ปรึกษาชาวอเมริกันด้านผังเมือง คือ Litchfield ได้แนะนำเสนอแนะระบบผังเมือง กรุงเทพฯ มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจากระบบทางน้ำผสมทางบกมาเป็นระบบเมืองรถยนต์ เกิดถนนวงแหวน (Ring Road) รวมทั้งได้วางแผนระบบถนนใหญ่รอบกรุงเทพฯ 20 กว่าแห่งด้วยการถมคูคลองเดิม เริ่มสร้างทางหลวง”ถนนมิตรภาพ”สู่ชายแดน

และในปี พ.ศ.2492 มีการสร้างถนนเจริญสุขนิทวงศ์ เป็นถนนคู่ขนานไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาจากบริเวณท่าพระจนถึงสะพานพระราม 6 (เดิมศักดิ์, 2543: 27) ตัดผ่านกลางพื้นที่เขตบางกอกน้อยในปัจจุบัน นับเป็นเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมพื้นที่ต่างๆเข้าสู่เขตบางกอกน้อย

(1)

(2)

ภาพที่ 3.7 ภาพถ่ายเมื่อ พ.ศ.2489 แสดงสภาพบ้านเมืองบริเวณวัดพระเชตุพนฯ มองย้อนไปเห็น

บริเวณที่เป็นเขตบางกอกน้อย(1) และบริเวณวัดระฆัง เขตบางกอกน้อย(2)

ที่มา: กรมศิลปากรร่วมกับมูลนิธิซิเมนต์ไทย(2539: 39)

ระยะที่สอง เป็นระยะพัฒนาอุตสาหกรรมพ.ศ.2500-2525 ยุคนี้เกิดหน่วยงานสำคัญในการพัฒนาประเทศ คือ สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม มีการเสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นครั้งแรก โดยแผนพัฒนาฉบับที่ 1-4 (พ.ศ.2504-2524)เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆเพื่อสะดวกต่อการส่งเสริมอุตสาหกรรม(เกียรติ. 2543: 7-11) การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง จากการขยายตัวของกรุงเทพมหานครทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม โดยมีนโยบายการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น การสร้างระบบสาธารณูปโภค-สาธารณูปการเพิ่ม การใช้เส้นทางคมนาคมที่เปลี่ยนจากเส้นทางน้ำมาใช้เส้นทางบกเพื่อความสะดวกสบายในการเข้าถึงพื้นที่ โดยในปี พ.ศ.2516 เขตบางกอกน้อย มีการตัดถนนอรุณอมรินทร์ และสร้างสะพานอรุณอมรินทร์ข้ามคลองบางกอกน้อย ตัดถนนพระปิ่นเกล้าและสะพานพระปิ่นเกล้า และปี พ.ศ.2522 มีการก่อสร้างถนนบรมราชชนนี(นิรนาม, 2549ข) เพื่อเชื่อมเส้นทางคมนาคมให้สะดวกสบายและง่ายต่อการเข้าถึงพื้นที่ ก่อเกิดการขยายตัวของชุมชนอย่างมาก ทำให้พื้นที่ที่เป็นพื้นที่เกษตรเดิมลดลงเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยมากขึ้น(เดิมศักดิ์, 2543: 28) จากความสะดวกสบายในการคมนาคมนี้ประชาชนจึงอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯมากขึ้น ที่อยู่อาศัยในเมืองเริ่มขาดแคลนและมีคุณภาพต่ำ เกิดสลัมและชุมชนแออัดตามแหล่งอุตสาหกรรม-ท่าเรือ ศูนย์กลางเมืองเริ่มขยายออกมาสู่ศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ เช่น ประตูน้ำ แหล่งการเงินอยู่ที่ถนนสาทร มีสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นมากมายในเมืองชั้นใน ผนวกกับการพัฒนาสาธารณูปโภคที่ไม่เพียงพอก่อให้เกิดปัญหาการจราจร น้ำท่วมและควันพิษ ขึ้นเป็นครั้งแรกในกรุงเทพฯ(มานพ, 2545ข: 11)

ระยะที่สาม เป็นระยะนานาชาติ พ.ศ.2525-2545 กรุงเทพฯเริ่มมีผังเมืองรวมที่ถูกต้องตามกฎหมายเป็นครั้งแรก และมีการปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ.2542-2547 ส่งผลให้กรุงเทพฯเป็นเมืองเปิดทางการค้าขาย โดยเฉพาะทางด้านการเงิน มีความเป็นนานาชาติมากขึ้นมีชาวต่างชาติเข้ามาทำการค้าโดยเฉพาะชาวเอเชีย ญี่ปุ่น ใต้หวัน มาทดแทนอเมริกาและอังกฤษ ยุคนี้กรุงเทพฯถูกกำหนดให้มีถนนวงแหวน 2 วง คือ วงแหวนในรัชดาภิเษก และวงแหวนนอกฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก ครอบคลุม 2 ฝั่งแม่น้ำ นอกจากนี้ยังมีถนนยกระดับทางด่วน 5 สาย มีระบบขนส่งมวลชนที่ทันสมัยทั้งรถไฟฟ้าบนดินและใต้ดิน มีสนามบินสุวรรณภูมิซึ่งเป็นสนามบินใหม่(มานพ, 2545ข: 11) จากการที่มีที่ปรึกษาจากต่างประเทศในช่วง พ.ศ.2525 เสนอให้มีการสร้างสะพานข้ามทางแยกแก้ปัญหการจราจรติดขัด อีกทั้งเสนอให้มีทางด่วนและระบบขนส่งมวลชนที่ได้กล่าวข้างต้น ซึ่งมุ่งพัฒนาพื้นที่ 3 ส่วน คือ ทิศตะวันออกแถบถนนสุขุมวิท เพชรบุรีตัดใหม่ พระราม 4 ทิศตะวันตกแถบถนนธนบุรี-ปากท่อ และจรัญสนิทวงศ์ ทิศเหนือตามแนวถนนพหลโยธินและวิภาวดีรังสิต (อคิน, 2542: 297) ศูนย์กลางเมืองในยุคนี้มี 2 ลักษณะ คือ ศูนย์กลางการค้า(CBD-Center Business District) เช่น ที่ถนนสีลม และศูนย์การค้าขนาดใหญ่ตามจุดต่างๆของเมือง เช่น

ดังนั้นการขยายตัวของกรุงเทพมหานครจึงเกิดขึ้นไปตามแนวแกนเส้นทางคมนาคมหลัก 3 แนว คือ แนวแกนด้านตะวันออกตามแนวถนนสุขุมวิทและถนนบางนา-ตราด, แนวแกนด้านตะวันตกตามแนวถนนเพชรเกษม ถนนพระราม 2 และจรัญสนิทวงศ์ , แนวแกนด้านเหนือตามแนวถนนพหลโยธิน(กษัตริย์, 2543: 19) ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินตามกิจกรรมของประชาชนรวมทั้งความต้องการที่อยู่อาศัยที่เพิ่มขึ้น และที่ไม่เป็นรูปธรรม เช่น วิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมในส่วนต่างๆ ของกรุงเทพมหานครก็เปลี่ยนไปด้วย ในบางพื้นที่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมได้หมดสิ้นไปแล้ว เช่น พื้นที่ซีกตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาที่แต่เดิมเป็นชุมชนเกษตร ก็เปลี่ยนไปเป็นชุมชนเมืองโดยสิ้นเชิง

จาก ภาพที่ 3.9 จะเห็นทิศทางการเจริญเติบโตขยายขอบเขตพื้นที่ความเป็นเมืองกรุงเทพ โดยในปี พ.ศ.2443 พื้นที่ความเป็นเมืองเกาะกลุ่มอยู่บริเวณวังหลวงที่เป็นศูนย์กลางเมืองเดิมตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาและพื้นที่ริมขอบแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ต่อมาในปี พ.ศ.2479-2501 พื้นที่ความเป็นเมืองเจริญเติบโตมาตามเส้นทางคมนาคมทางฝั่งตะวันออกและกระจายเข้าสู่พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกและคลองบางกอกใหญ่มากขึ้น หลังจากปี พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยได้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เกิดเส้นทางคมนาคมหลัก 3 แนวดังกล่าวข้างต้น คือ แนวแกนด้านตะวันออกตามแนวถนนสุขุมวิทและถนนบางนา-ตราด, แนวแกนด้านตะวันตกตามแนวถนนเพชรเกษม ถนนพระราม 2 และจรัญสนิทวงศ์, แนวแกนด้านเหนือตามแนวถนนพหลโยธิน ซึ่งพื้นที่ความเป็นเมืองก็เจริญแผ่ขยายตามแนวเส้นทางคมนาคมดังกล่าว 3 แนว ทำให้เกิดพื้นที่ว่าง หรือพื้นที่สีเขียว แทรกตัวอยู่ระหว่างพื้นที่ความเป็นเมืองนั้น

และจากการเจริญเติบโตในทุกๆด้านของกรุงเทพดังกล่าว ส่งผลต่อเนื่องให้พื้นที่การปกครองของกรุงเทพฯ มีการแบ่งเขตการปกครองเพิ่มมากขึ้นในพื้นที่ที่มีขอบเขตเท่าเดิมโดยแบ่งตามความหนาแน่นของประชากร เพื่อให้การดูแล-บริหารงานแก้ไขปัญหาต่างๆ ของกรุงเทพมหานครเป็นไปอย่างทั่วถึง ดูภาพที่ 3.10